

جریدہ علیہ

مشیت جلیلہ اسلامیکہ جریدہ رسمیه میر

صفر ۱۳۳۸

عذر ۵۰

آیدہ برنشر اولنور

بسنجی سنہ

— علم، علمك تعريف وعدم تعريفده کی — [*]

مذاهب

مطلق علمك تعريفده اوچ مذهب واردر .

برنجیسی : فخرالدین رازینک مختاری اولان در . مشارالیه کوره مطلق علم، ضروریدر . بدیهیدر . تعريف اولماز ، تعريفه احتیاج مس ایتمز . زیرا هر کس کندینک موجود اولدینی ضرورده و بداهه بیلیر . بر طاقم امور معلومه بی ترتیب ایتمک سزین کندی موجودیتی ادراک ایلر . برده : علم مطلق نظری و کسی اولوب تعريفی لازم کسه یا کندی نفسیه و یا خود بشقه بر شیله تعريف اولنق لازم کلیر .

بو ایکی احتماله باطلدر . چونکه علمك غیرسی آنحق علم ایله بیلنور . اکر علمده او غیر ایله بیلنهك اولسه دور لازم کلوب ایکیسندن هر برینک معلومیتی دیگرینک معلومیتیه متوقف اولور . دورده باطلدر .

ایکنجیسی : امام الحرمین و امام غزالی نك مختاری اولاندر . آنلره کوره ده مطلق علم ، نظریدر . بدیهی و ضروری دکدر . تعريفه احتیاج واردر . لکن حقیقه تحدید و تعريف متعسر در . یالکنز تقسیم و تمثیل ایله تعريف اولنه بیلور .

تقسیم ایله تعريفی : (اعتقاد) ایکی قسمدر جازم ، غیر جازم در . (جازم) ده ایکی در . مطابق ، غیر مطابق در .

(مطابق) ده ایکیدر . ثابت ، غیر ثابت در .

ایشته بو تقسیمدن اعتقاد جازم مطابق ثابت — یعنی واقعه مطابق و نفسنده ثابت بر اعتقاد جازم — حقیقی حاصل اولدی که اوده یقین معناسنه اولان علم دیمکدر .

تمثیل و تنظیر ایله تعريف : علم ، قوه باصره نك ادراکنه مشابه بر ادراک بصیرت در . یا خود بر ایکی نك یازیسیدر دیه اعتقاد من کبی بر حقیقت در « دیه تعريف الیمکدر .

اوچنجیسی : اکثر علمانك مختاری اولاندر که مطلق علم ، نظریدر . تحدید و تعريفی متعسر دکدر . تعريف اولنور . فقط تعريفده اقوال عیدیده بیان ایتمشلدرد .

(اشاعره) عندنده علم ، محله نظراً (الذی یوجب کون من قام به علماً) یعنی علم ، هرکیم ایله قائم اولورسه آنک عالم اولسنی و او ذاته عالم اسمنی ایجاب ایدن بر صفتدر .

علمك متعلقه نظرآده (ادراك المعلوم على ماهو به) يعنى بر معلومى (على ماهو به) نفس الامرده اولدينى اوزره ادراكدر . ديه تعريف اولمشدر . لكن بو تعريفلر علمدن مشتق اولان الفاظك ايرادى سبيله دورى وادراكك علمدن مجاز اولمسيه تعريفده مجازك استعمالنى مستلزم اولمشدر .

ادراكك علمده استعمالى مشهور اولوب قريه سز تعريفده وقوعى صحيح ايسه ده لكن تعريف الشئ بنفسه لازم كلديكى كهي (على ماهو به) قيدي ده زائد اولديغدن بو تعريف ، اعتراضدن سالم دكلدر .

اكثر متكلمين علمى (الاعتقاد الجازم الثابت المطابق للواقع) ايله تعريف و علمى يقينه تخصيص ايتمشدر . (جازم) قيديله وهم ، شك ، ظن (ثابت) قيديله ده تقليد (المطابق للواقع) قيديله ده جهل مركب كهي اغيارى تعريفدن خارج قيلمشلدر .

حكما ، دخى (حصول صورة الشئ فى العقل) يعنى علم ، بر شيك صورتك عقلده حصولى يا خود بر شيك عقلده حاصل اولان صورتى در . وبعض حكما ده (تمثل ماهية المدرك فى نفس المدرك) يعنى علمده ادراك اولنان شيك ماهيتى آنى ادراك ايدن كيمسه نك نفسنده تمثل وارقساميدر . ديه تعريف ايتمشلدر .

حكما نك بو ايكي تعريفى وجود ذهنى اوزره مبنى در .

چونكه آنلره كوره علم ، وجود ذهنى دن عبارتدر . فقط تعريف اول ، ادراك كليات و جزئيات شامل اولوب تعريف ثانى ايسه ظاهرا كلياته اختصاصى افاده ايدر .

لكن بو تعريفلر ظنه ، جهل مركبه ، تقليده بلكه وهم وشكده شاملدر . حالبوكه يونلرى علمك تعريفده ادخال ايله علم تسميه سى لغت ، عرف و شرعك استعمالاتنه مخالقدرد . چونكه جهل مركب ايله جاهل اولانه (شو شيد عالمدر) ديئلمز . كذلك ظن ، شك ، وهم ايدن كيمسه يه عالم اطلاق اولئمز .

واقعا (لامشاحه فى الاصطلاح ، لكل قوم ان يصطاح) دينلديكى وجهله اصطلاحده منازعه اوليوب هر كس ايتديكى كهي اصطلاح ايدم بيليرسه ده لكن مخالفتى موجب وباعث بر حال اولدقجه امور مشهورده موافقه رعایت بين الجمهور اولى و انسبدر .

بعض متكلمين ده (صفة توجب لمحلها تميزاً بين المعانى لايحتمل النقيض) يعنى علم ، بر صفتدر كه محل و موصوفى ايچون حواس ظاهره ايله محسوس اولميان معانى بيتنده نقيضه احتمالى

اولیه حق صورتده بز تمیز ایجاب ایدر، دیه تعریف ایستدیلر. (تمیزاً) قیدیه ادراکاتک ماعداسی اولان صفات، تعریفدن چیقار. (معانی) قیدیه ده حواس ظاهره دنک ادراکاتی چیقار. زیرا شو ادراکات، امور عینه ده تمیزی ایجاب ایدر. (لا یحتمل النقیض) قیدیه ده ظن، شک، وهم چیقار. زیرا بونلرده بلاخفاء نقیضه احتمالی واردر. بو قیدایله کذلک جهل مرکب ایله تقلید دخی خارج قالیر.

(صفت) ایچون بر محل لازمدر. زیرا صفت، عرض اولدیغندن باشلی باشنه قائم اوله میوب البته بر محله محتاجدر.

(محل) ایسه او صفتک موصوفدرکه صفت علم کندیسیله قائم اولان نفس ناطقه انسانیهدر. یعنی عالمدر.

(تمیز) ایچون دخی بر متعلق اعتباری لازمدر.

چونکه متعلق، معلوم ومدرکدن عبارتدر. بیلینه جک برشی اولمازسه صفت علم ایله عالم اولان کیمسه ندی تمیزایدجک، نفس ناطقه انسانیه صفت علم ایله متصف اوله بیلیمک ایچون بهمه حال علمک تعلق ایدجکی برشی لازمدر. اوده معلوم ومدرکدر. (تمیز) ده شخص عالمک برشیئی فکر ایتدیکی وقت ذهنته حاصل اولان صورت واوشیده بر حال وکیفیت بولنوب بولندیغه دأثر حکمدر.

بو صورتده علم، نفس ناطقه ایله قائم بر صفتدرکه متعلقاتی یعنی نفسک معلومات ومدرکاتی، ماعداسندن نقیضه احتمالی اولمازجه سنه تمیز ایدر دیمک اولوب تعریف تمام ایسه ده لکن علوم عادیه خارج قالیر. مثلاً زمان سابقده کوریلان جبل، الآن ذهبه انقلاب ایتماش ایسه ده لکن خرق عاده جائز اولدیغندن آنک نقیضه احتمالی واردر. و بناء علیه تمامیله بو تعریف دخی اعتراضدن سالم دکلددر.

ماتریدیه ومحققین متکلمینه کورده علم: (صفة تجلی بها المذکور لمن قامت هی به) یعنی علم، بر صفتدرکه او صفت سبیله کندیسیله قائم اولدینی ذاته ذکر اولنمی شانندن اولان هر برشی انکشاف تام ایله انکشاف ایدر، دیه تعریف اولنمشدر.

سید شریفک بیانه کورده بو تعریف، ماهیت علمک کشف وایضاحی حقنده سویلتیلان تعریفلرک احسنیدر. چونکه جمیع افرادینی جامع وایغارینی مانعدر. بو صورتده علم، نفس ناطقه انسانیه ایله قائم - موهبه الهیه اولان - بر صفتدرکه آنک ایله متصف اولان

ذات ، بیانمی و ذکر و بیان اولفنی قابل و ممکن اولان شیئه هر نه زمان صرف ذهن ایدرسه او شیء کندیسه همان انکشاف تام ایله منکشف اولور دیمکدر .

روح و عقلک وجودینه قائل اولان متکلمین و حکمایه کوره موهبه الیه اولان او انکشافک حصولی انسانک روحی و عقلیه در . روحی منکر اولان غلاطه طبعیه و مادیونه کوره آنجق دماغ ایله در . دماغ ، قفا طاسنک ایچنده و سکز کیمکک برلشدیکی محله بولنان (بین) در . حجمه دن قوروق صوقومنه قدر اوتوز اوچ کیمکدن عبارت اولوب تمل دیره کی مقامنده اولان بیل کیمکک ایچنده کی مردار ایلک ، بو دماغه مربوطدر . بونده بدنک هر طرفه تلغراف تللری و آغاج داللری کبی منتشر بر چوق (اعصاب) سیگرلر وارددر .

بو اعصابک بر قسمی (اعصاب نازله) درکه کندیلرنده اولان فوسفور طالع لریله دماغه کی آرزولری اعضایه سوق ایدر . و بر قسمی (اعصاب صاعده) درکه عین صورته اعضاده کی حسلری دماغه ایصال ایدر .

بناء علیه مادیون ، علمی : دماغه مربوط اولان سیگرلرده کی امواج فوسفوریه (۱) نك دماغه و دماغه کی حجیره و اصل اولسیله دماغه حاصل و حادث اولان بر کیفیتدر « دیه تعریف ایلدیلر .

علماء اسلامیه ایسه — آتی ده تفصیل اولنه جنی وجهله — روحک وجودنی ادله کثیره ایله اثبات ایتدکندن موهبه الیه اولان شو انکشاف و ادراکک روح انسانی ایله وباری تعالانک تأثیر قدرتیله حاصل اولدیغنه قائل اولدیلر . مادیونک اسباب موجه عد ایتدکری دماغ و اعصابک اسباب ظاهره و عادیه دن بولندیفی — یعنی آنلرک هیچ بری موجب و مؤثر حقیقی اولیوب آنجق او سبیلرک وجودی زماننده مسباتی خلق و ایجاد ایتک اوزره عادت الیه جریان ایتدیکی حکمنده بولندیلر .

اسباب ظاهره ایسه فی الحقیقه مؤثر اولیوب مسباتک وجودی آنجق خالق تعالانک خلق و ایجاد یله در .

آتیشک جسم معنی احراق ایتیمی و صونک حرارتی ازاله ایلیمی بویله جهدر . یعنی بونلرک هیچ بری بطبعه مؤثر دکدر . اسبابدن نشئت ایدن آثار مخصوصه یی شروط

(۱) فوسفور ، مواد عنصریه دن بر عنصردر : یونانجه دن مأخوذ اولوب آتش چیقاران ماده معناسنه در . کیمکارده و سایر موادده بولنان قابل استعمال بر ماده شبه معدنی در .

واحوال عادیه نك انضمامی حالتده جناب حق اسبابه مقارن اوله رق خلق و ایجاد بویورر .
فقط منشأ آثار اولان سبیلر بولمیه رق آثاری خلق ایتمه که دخی قادر در .
منشأ آثار مخصوصه اولان اشیا نظر اعتباره آلنوب حقیقتلری دوشونلسه آنلرک بالذات او آثاری مقتضی اولمدقلری پک قولای اکلاشیلور .

چونکه عقل ، بویه بر اقتضای جزماً اعتقاد ایتمه اصلاً بر داعی و سبب بوله ماز .
مثلاً : حرارتک قاری ایتمه ، برودتک صوبی طوندرمق خاصه لری نهدن آنلرک مقتضالری اولیور ؛ نه ایچون بالعکس حرارت طوندرمیور ، برودت اریتمیور « دیه سؤال اولنسه جوابده : حرارت و برودتک طبیعتلری بویه اقتضا ایدیور دیمکدن عبارت قالیر . فقط بو جواب ، سائله قناعت و یرمیه جکندن « نیچون طبیعت بونک عکسنی اقتضا ایتمیور » دیمکه صلاحیت باقیدر . طبیعیون و مادیون بوکا قارشی « چونکه حرارت جسمده کی قوه ملاصقه یی ضعیفلاتیور ، برودت ایسه قوتلشدیریور » دیه جواب و یریورلر . لکن بوسوزلری سؤال سابق دفع ایدمیز . زیرا حرارت ؛ جسمده کی قوه ملاصقه یی نهدن ضعیفلاتیورده قوتلشدیریور . کذلک برودت ، نهدن قوتلشدیریورده ضعیفلاتیور « دیه سؤال اولنور . برقاچ مرتبه تعلیلات فیه دن کبری طور میهرق هر شیئی طبیعته باغلامغه اوغراشه جقلر . سؤال ینه وارد اوله رق نهایت هر برینک بر خاصه ایله اختصاصی بر مخصصک تخصیصی ایله اولسنی اعتراف لازم کله جکدر .

او مخصصده موجد ماده عالم اولان باری تعالی حضر تلریدر . ذات الوهیتی بر صانع قدیم مختار ، بر خالق عظیم الاقدار اولوب حکمت انیمه نه تابع اولان مشیت و اراده نه کوره سبیلر یارادر . اشیا به خواص متنوعه و یرر . بناء علیه هیچ برشی بطبعه مؤثر دکدر . تأثیر حقیقی آنجق جناب حقه یار آتمسیله در . آثار مشهوده نك حصولی حتمده شرائط ضروریه دن ظن اولنان شیلرک هر بری بر سبب عایدن عبارتدر . اولیه ایسه اوانکشاف ، نفس ناطقه ده بقدره الله تعالی حصوله کلیر . دماغ ایسه اسباب عادیه دندر .

مسبب عری